

Лекція 7.
Українські землі в складі
Речі Посполитої (перша
половина XVII ст.).

План

- 1) Зміни в соціально-економічному житті.
- 2) Розвиток культури та освіти.
- 3) Морські походи козаків. Участь українського козацтва у війнах Речі Посполитої проти Московського царства і Османської імперії.
- 4) Відновлення церковної православної ієрархії 1620 р.
- 5) Козацькі повстання 1620–1630-х рр. «Ординація Війська Запорозького...»

І. Зміни в соціально- економічному житті

Наслідки Люблінської унії для українських земель

□ Більшість українських земель об'єднано в **межах одної держави**, що посприяло політичному і культурному згуртуванню українського народу

УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ
у другій половині XVI — першій половині XVII ст.
 Масштаб 1 : 5 500 000

- Польське королівство до 1569 р.
- Велике князівство Литовське до 1569 р.
- Укладення Люблінської унії між Польщею та Литвою про об'єднання в єдину державу — Річ Посполиту (1569 р.)
- Кордони Речі Посполитої у 1569 р.
- Литовські території, які внаслідок Люблінської унії увійшли безпосередньо до складу Польського королівства
- Межа територій, приєднаних до Речі Посполитої за Деулінською угодою 1618 р.
- Території, повернуті Московському царству за Полянським миром 1634 р.
- Воєводства, утворені польсько-литовським урядом на українських землях
- Українські міста, котрим було надано право міського самоврядування (магдебурзьке право) до початку XVII ст.
- Міста, які отримали магдебурзьке право у першу половину XVII ст.
- Головні торгові шляхи
- Резиденції польських, литовських та українських магнатів
- Район формування реєстрового козацького війська
- Місто, передане королем Стефаном Баторієм у володіння реєстрових козаків (1578 р.)

- Перші полкові міста реєстрового козацтва за Куруківською угодою (1625 р.)
- Територія Земель (Вольностей) Війська Запорізького Низового
- Володіння Османської імперії (а) та її васалів (б)

- Белзьке воєводство
- Берестейське воєводство
- Брацлавське воєводство
- Волинське воєводство
- Київське воєводство Черкаський повіт
- Подільське воєводство
- Нахичеванське воєводство
- Чернівецьке воєводство
- Руське воєводство

Зберігався адміністративний устрій (воєводства Руське, Белзьке, Підляське, Волинське, Брацлавське, Київське, Подільське)

- Збережено судочинство за Литовськими статутами;
- Ведення діловодства руською мовою;
- Українські князі й шляхта отримали виключне право обіймати посади в місцевих урядах, незалежно від свого віросповідання;

-
- Через Польщу на українські землі поширювався **західноєвропейський культурний вплив**, збільшувалася кількість навчальних закладів;
 - Зближення з польською шляхтою та урядовцями спричиняло **полонізацію та денаціоналізацію**, що призвело згодом до втрати українським суспільством своєї політичної еліти;

Польська влада ініціює посилення
колонізації порубіжних зі Степом
українських земель

*В останній чверті XVI – пер. полов.
XVII ст. у Київському та
Брацлавському воєводствах
виникли **понад 300 містечок***

***Збільшилося населення старих міст**
(між 1552 і 1622 рр.): у Житомирі й
Вінниці **більш як удвічі**, в Острі – **у 2,5**,
Києві – **у 3,6**, Каневі – **в чотири**, Черкасах
– **майже у п'ять разів.***

Кам'янець-Подільський замок

Більшість містечок засновувалася відразу на **магдебурзькому праві**, тобто з певними, нехай і спрощеними, формами самоврядування.

- За обрахунками *М. Крикуна*, на **Київщині першої половини XVII ст. мешкало 500-550 тис.**, а на **Брацлавщині 450-500 тис. осіб**, що не так і відрізнялося від показника заселеності Волині (до 700 тис.) – регіону стабільної високої густоти населення в противагу наддніпрянсько-брацлавській Україні.

Виникають величезні латифундії польських та українських магнатів - **"удільних князів нової генерації", "королев'ят"**.

Так, Калиновські володіли Уманщиною, Конецьпольські – землями на річці Тясміні, Замоїські – від Тернополя до Павлочі, Потоцькі захопили Кременчук і Бориспільську волость.

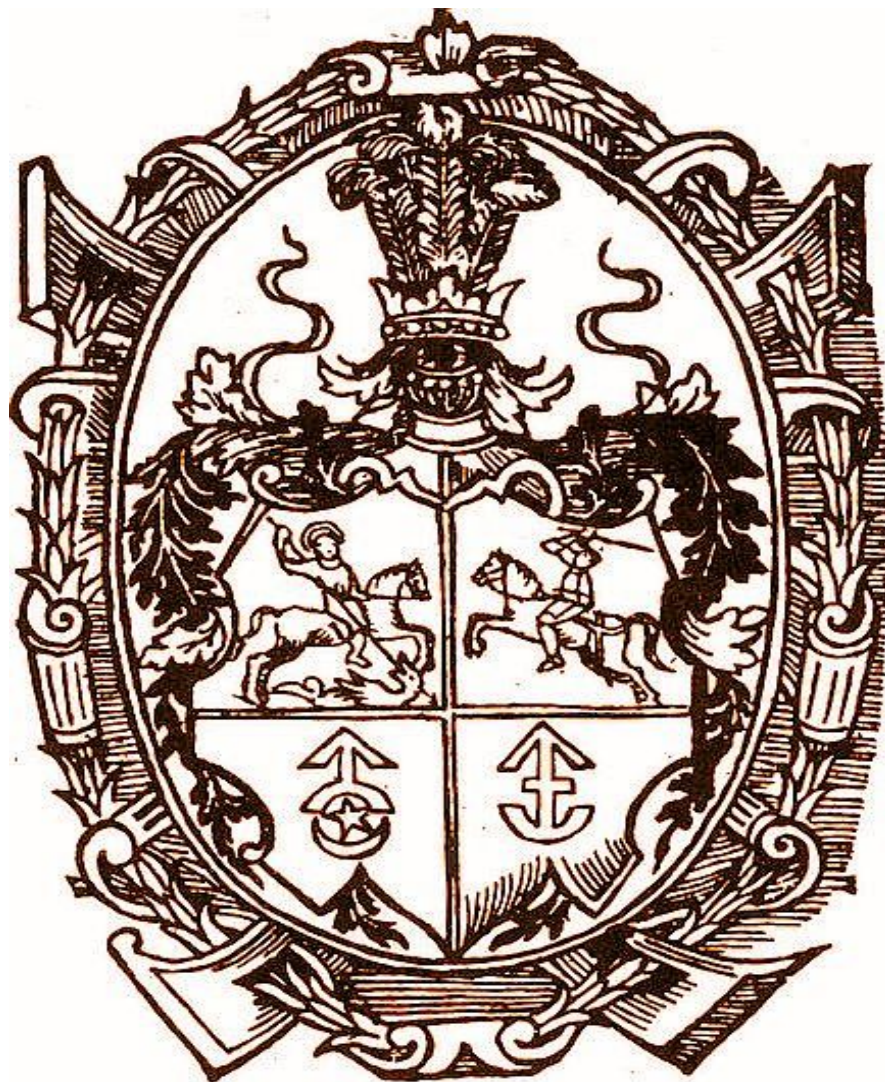
У басейні річки Сули виникла латифундія князів Вишневецьких з центром у Лубнах. У 30-х роках ХУІІ ст. у володіннях Я. Вишневецького було 50 міст і містечок, 40 тис. селянських дворів, близько 230 тис. селян.

Крім земель на території України ці магнати мали великі маєтки в Польщі.

Ярема Вишневецький

Герб князя Острозького з “Біблії” 1581 р.

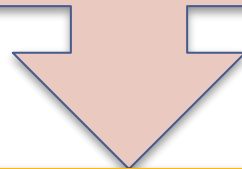
З середини XVI ст. почало формуватися

***козацьке хутірське
землеволодіння.***

Козацький хутір (зимівник)

Інтенсивно зросло **велике феодальне землеволодіння**, утвердилося та зміцніло **фільварково-панщинне господарство**

Як наслідок - **закріпачення населення** (“Артикули” Генріха Валуа 1573 р., Статут 1588 р.), зростання **ВИЗИСКУ** підневільного населення

Поява релігійних
та національних
утисків

2. Розвиток культури та освіти.

Відродження, або Ренесанс —

культурно-філософський рух кінця Середньовіччя — початку Нового часу, що ґрунтувався на ідеалах гуманізму та орієнтувався на спадщину античності.

Проникнення західноєвропейського гуманізму в Україну

навчання в закордонних університетах
(Німеччина, Польща, Голландія,
Бельгія, Франція, Іспанія)

упродовж XV-XVI
ст. тільки в
Краківському
ун-ті навчалося
майже **800**
вихідців із більш
як півсотні міст
України

Ю. Дрогобич,
П. Русин,
С. Оріховський
продовжили
діяльність у
Європі

школи та центри
наукового й
культурного
життя міст
Києва,
Львова,
Острога,
Перемишля,
Замостя,
Кракова

Якісні зміни в духовній сфері України XVI – XVII ст.■

- 1) *Відхід від візантійських зразків та канонів***
(в іконописі постаті святих виходять за межі візантійських умовностей, набувають рис індивідуальності, передається динаміка руху);
- 2) *поширення ідей гуманізму та реформації;***
- 3) *посилення світського елемента в культурі, зростання уваги до людини та її духовного світу (антропоцентризм);***
- 4) *індивідуалізація творчості.***

5) поява нових форм самовираження і мистецьких стилів

- (у літературі - полемічний стиль, виникає українське віршування;
- у живописі наприкінці XVI ст. з'являються нові жанри – портрет, історичний живопис, зростає інтерес до пейзажу;
- виникають нові жанри світської музики (побутова пісня для триголосого ансамблю або хору (кант), сольна пісня із супроводом;
- у 1573 р. створюється вітчизняний ляльковий театр, що надалі переростає в традицію українського вертепу; зароджується стиль бароко;

Типи шкіл

```
graph TD; A[Типи шкіл] --> B[за підпорядкуванн  
ям]; B --> C[Церковні  
(при церквах і  
монастирях)]; B --> D[Світські  
(міські і домові)];
```

**за
підпорядкуванн
ям**

Церковні
(при церквах і
монастирях)

Світські
(міські і домові)

Типи шкіл за конфесійною

ознакою

Православні

Протестантські

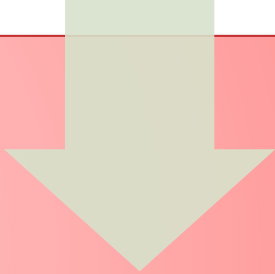
(соціанські,
кальвіністські,
лютеранські)

Уніатські

**Католицькі
(єзуїтські)**

Немирові,
Вінниця,
Хмель,
Львів,
Течку,
Перемисл
Ратині,
Діаки в
(1585),
Школа:
Гощі,
В
орден
• Діаки
ни
анськ
6
разні!
вував
засно
тощо,
имир
мистах
Розод
их
значн
у всіх
майже
• діаки

Свої школи мали майже усі міста,
містечка і чимало сіл.

Тривалий час діяли лише **початкові**
(**елементарні**) школи (вивчалось
письмо, початки арифметики, молитви,
спів).

Наприкінці XVI ст. з'являються
навчальні заклади **середнього та**
вищого типу.

Перший – **Віленська колегія** (єзуїтська,
1570 р.), згодом - **академія** (дозвіл
викладати **богословські науки**).

Перший ректор – П. Скарга.

Під впливом західноєвропейських гуманістичних і реформаційних ідей на межі XVI – XVII ст. створюються якісно нові навчальні заклади

ґрунтуються на національних традиціях із залученням передового європейського досвіду

Острозький культурно-освітній центр (1576-1636)

Львівська (бл. 1585) і Київська (1615) братські школи

Культурно-освітній осередок при Києво-Печерській Лаврі

Лаврська школа (1631)

Києво-Могилянська колегія (1632)

•Києво-Могилянська колегія

•(перший ректор –

•Ісає Трофимович-Козловський (1632 -1638)

•«сім вільних мистецтв»

•слов'яно-руська, староукраїнська, грецька, латинська, польська мови

•історія, географія, математика, медицина, філософія

•Об'єднання П. Могилою

•1 вересня 1632 р. київських

•Лаврської і братської шкіл

дала
кої

Петро Могила

В Росії, Білорусії й
Україні перші друкарні
заснував **Іван
Федоров.**

1572 р. переїхав до
Львова, де видав
перші дві книги:

- ❖ **«Апостол»** (лютий
1573 р. – лютий 1574
р., наклад не менше
1000 примірників.)
- ❖ **«Азбуку».**

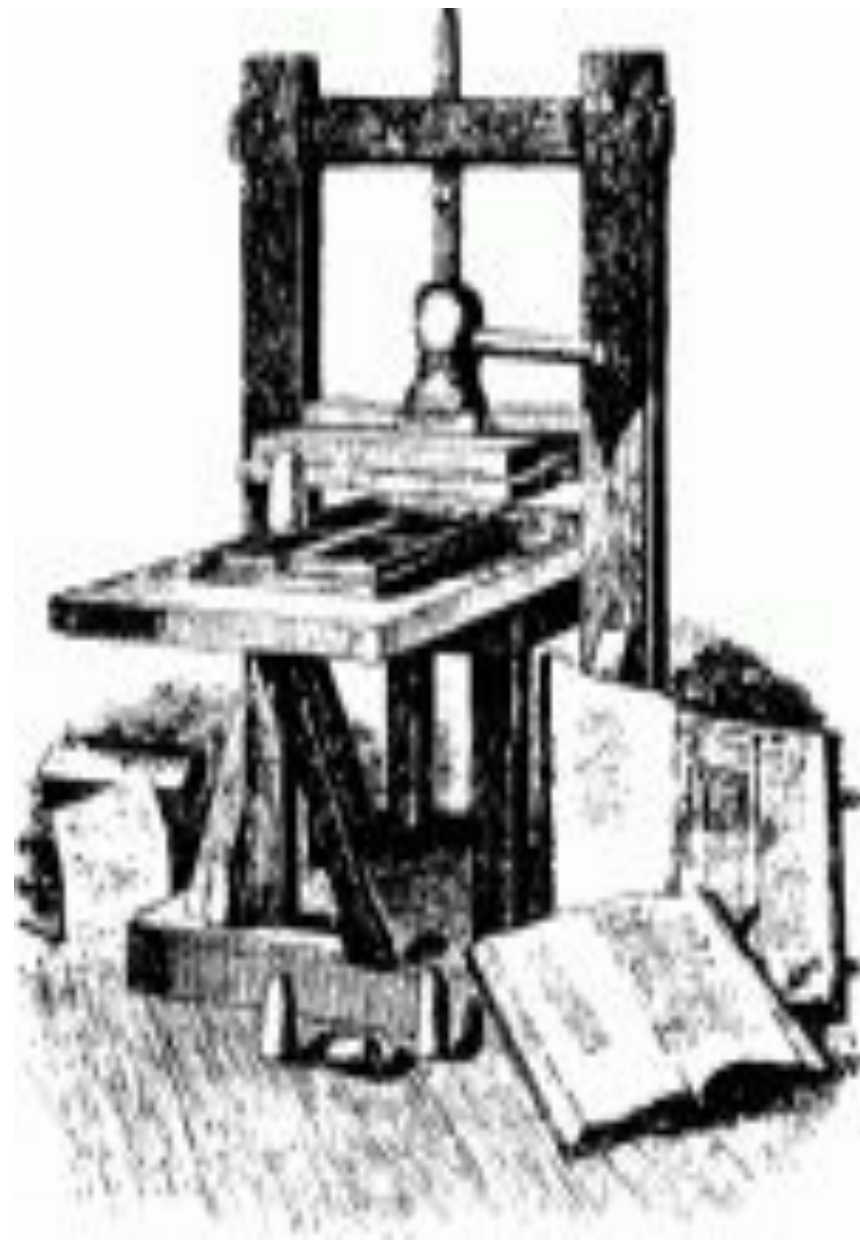
1576 р. Іван Федоров переїхав до Острога:

- острозька **Азбука** (1578, зберігся лише один її примірник);
- **Острозька Біблія** (1581);
- **Псалтир та Новий Заповіт** (1580)

Сторінка Острозької Біблії

- У першій половині XVII ст. нараховувалося близько **20 друкарень**, до середини XVII ст. - **близько 40.**
- З'явилися пересувні друкарні.
- **Найбільшою була друкарня в Києво-Печерській лаврі.**
-
- Створювалися на кошти меценатів, Війська Запорозького, братств.

Найбільше друкувалися
**книги релігійного
характеру,**

але видавалися також
**наукові трактати,
довідники,
календарі,
підручники.**

4. Відновлення церковної православної ієрархії 1620 р.

- Відновлення в Україні православної ієрархії, ліквідованої ухвалами унійного собору в Бересті в 1596 р., уможливив приїзд на українські землі в березні 1620 р. патріарха Єрусалимського **Феофана**, котрий повертався на Близький Схід із Москви.

Hic legitimus, legitime Sedis Apostolicæ Dignus Jacobi
 Apostoli successor, et universi Synodus Dei et Salvator
 horis nri Iesu Christi, vigilantissimus custos: Deo in Euro:
 nam directus, Ecclesiam Orientalium Catholicam Arce.
 1620. visitavit, restauravit, legitime ordinavit, et confir:
 mavit et—

- Відновлення православної ієрархії відбулося за дотримання всіх необхідних норм конспірації під час нічного богослужіння у Богоявленській братській церкві на Подолі.
- Митрополитом Київським, Галицьким і всієї Русі Теофан поставив відомого в Україні церковного й освітнього діяча, письменника "премудрого в божественнім писанні, в грецькій і латинській мовах добре вправного", колишнього ректора Братської школи, а на той час ігумена Михайлівського Золотоверхого монастиря — Йова Борецького.
- На єпископські кафедри були висвячені також люди на Русі знані й шановані: вчений і публіцист, ієромонах і ректор Братської школи Мелетій